

לביקורת השמאל בישראל יש זקן ארוך. מאוד ארוך. לא תמיד ברור מיהו ומהו השמאל, ולא תמיד ברור על מי מדברים כאשר אומרים "אנשי שמאל", אבל הביקורת לעולם עומדת. וכאשר היא הופכת לקצת יותר בוטה וחריפה, התגובה הקבועה היא "מקרתית, פשיזם". ובשנים האחרונות, וזה חלק מהבעיה, המילים הללו עברו מהשוליים למרכז. אהוד ברק, והוא רק משל, היה אחד האנשים השנואים ביותר על חלקים מהשמאל. לא ישכחו לו ולא יסלחו לו על ה"אין פרטנר", כאשר חזר מפסגת קמפ-דייוויד בקיץ 2000. והנה, גם הוא, שנוא נפשו של השמאל הרדיקלי, אימץ את המושגים שהיו שמורים פעם רק, או כמעט רק, לשמאל הרדיקלי, והוא משמיע אותם בקצב הולך וגובר, מעל כל גבעה רמה ונמוכה.

שני ספרים שיצאו בשנה האחרונה עוסקים בשמאל. האחד, "התרסקות" של צביה גרינפלד, מצביע בעיקר על ההליכה שמאלה של השמאל, שגורמת לייאוש, ולא מציעה שום דרך מעשית ליציאה מהשלטון היציב, אך ההרסני לטווח ארוך, של הימין. היא מאשימה את השמאל ברצון לתקן את העוול שנגרם לפלסטינים, על ידי יצירת עוול גדול יותר, ששולל את הזכות למדינה יהודית. השני, "תוגת השמאל" של אבי שילון, עוסק בעיקר בתהליך השלום ובמחנה השלום, באמצעות ביוגרפיה פוליטית של יוסי ביילין, והאוצר הארכיוני של מי שהיה ככל הנראה האיש הבולט ביותר בתהליך לפחות בשנות התשעים המכוננות. רוב הספר עוסק בעובדות ממוסמכות. אבל גם שילון שולח כתב אישום לשמאל, על כך שהניסיון לכפות ערכים ליברליים על המזרחים – גרם לפגיעה בשמאל. הנה לנו שני ספרים שעוסקים בהתרסקות ובקריסה. שניהם מרתקים. שניהם עוסקים בחשבון נפש. שניהם עמוסים בעובדות. אבל, צריך להודות בצער, השמאל לא אוהב אותם. השמאל זקוק לחשבון נפש. וכאשר הוא מגיע – מתחילה ההכחשה. אנחנו? מה פתאום. אנחנו נפלאים.

השמאל הוא גם סיפור אישי שלי. הייתי שם. בשנות השמונים והתשעים השתתפתי כמעט בכל יוזמה ובכל מפגש. הרחקתי עד תוניס, עוד לפני הסכמי אוסלו, כדי לפגוש את יאסר ערפאת, ושניים מעוזריו הקרובים, ג'יבריל רג'וב ומרוואן ברגותי (שעד למעצרו נותר חבר), ודרכם עם עוד רבים מהצמרת הפלסטינית ששהתה בתוניס. היה מעניין. היה מרתק. הקשרים שנוצרו באותם מפגשים החזיקו מעמד עוד שנים רבות. אבל כבר אז עלו בי חששות שהשלום של מחנה השלום הישראלי הוא לא השלום שהפלסטינים מתכוונים אליו. אנחנו רצינו פיוס ופשרה. כלומר שתי מדינות לשני עמים. הם רצו צדק. כלומר, "זכות שיבה", שמשמעותה שלילת זכות היהודים למדינה. וכאשר כבר בשנות התשעים התחלתי להביע הרהורי כפירה, לא חלילה בצורך בשלום ובסיום השליטה על עם אחר, אלא על כוונות הפלסטינים, זכיתי לתגובות בולשביקיות. למרות זאת, ההשתייכות שלי למחנה נמשכה עד תחילת שנות האלפיים. הסרבנות הפלסטינית להצעות ברק בקמפ-דייוויד, ובהמשך להצעת קלינטון, העמיקו את הרהורי הכפירה. זה לא חשוב מה הציעה ממשלת ברק-שריד ומה הציע קלינטון. אצל חלקים בשמאל היה פזמון אחד ואחיד: ישראל אשמה. וה"אין פרטנר" של ברק הפך לאות גנאי לברק. לא לפלסטינים. איך הוא מעז לטעון שלא ישראל שאשמה בכל מכל? הרי הפילוסופיה שלפיה "אם אתה חלש אתה צודק" כבר חדרה מהאקדמיה האמריקאית לאלטיטה האינטלקטואלית של ישראל. כך שטענות נגד הפלסטינים הצטיירו ככפירה בעיקר. ועידת דרבן של האו"ם ב-2001, כביכול נגד גזענות, הייתה ציון דרך. משום שהאיבה לישראל הגיעה שם לממדים מפחידים. "ארגוני החברה האזרחית" שהביעו את הזעם האנטי-ציוני לא ביקשו שלום ולא שתי מדינות. זה היה מפגן של שטנה נגד ישראל, ובעצם, נגד עצם קיומה.

גרינפלד, לשעבר ח"כ מטעם מרצ, מספרת על ישיבת הנהלת "בצלם", שבה הייתה חברה, בעצם הימים שבהם התקיימה ועידת קמפ-דייוויד בקיץ 2000. חבורת פעילי שטח נכנסה לישיבה, במחאה על כך שערפאת ויתר על זכות השיבה, כפי שנודע להם רגעים לפני כן. לדעתם, לערפאת לא הייתה זכות לוותר. ערפאת כמובן לא ויתר, לא אז ולא בהמשך, וככל שהיה ויתור מעורפל, מאוד מעורפל, הוא תמיד היה לאוזניים שזה מה שהן היו חפצות לשמוע, אבל אף פעם לא היה ויתור כזה במו"מ לצורך הסכם שיסיים את הסכסוך. ומי שחשב לרגע שמדובר בחבורת צעירים מרדנית שלא מייצגת את "בצלם", כדאי להזכיר שלפחות שני יושבי ראש הנהלה בתקופות הרלוונטיות, הפרופסורים ענת בילצקי ואורן יפתחאל, הם תומכים מובהקים בפנטזיה שקרויה "זכות השיבה".

"השמאל הישראלי", בניגוד לשמאל במדינות מערביות אחרות, כולל מגוון של סוציאליסטים וקפיטליסטים, ומה שמאחד אותם הוא עניין אחד בלבד, או בעיקר: סיום הכיבוש. ככל הנראה זה השמאל היחידי בעולם שאין בו, לפחות במידה משמעותית, מעמד פועלים. התקוות לאיחוד

כלשהו בין מדוכאים פלסטינים לבין מדוכאי המעמד הנמוך בישראל – נותרו חלומות בהקיץ. ובכל מקרה, אין "שמאל". יש קשת רחבה של עמדות בתוך המחנה הקרוי "שמאל". הבעיה היא שעם השנים ידו של השמאל הרדיקלי יותר, הפחות ציוני, וגם האנטי-ציוני, הייתה על העליונה. זו הזעקה של גרינפלד. אבל זה לא מקרה שהביקורת על "התרסקות" היא בדיוק בנושא הזה. גרינפלד, טוענת למשל רות הכט ב"הארץ", "מייחסת כוחות מופרזים לפלג זעיר בתוכו ובכך משתפת פעולה עם הדה-לגיטימציה שעורך הימין לשמאל כולו". זו טענה מעניינת. משום שזה בדיוק מה שעושה השמאל, מהסוג של "שוברים שתיקה" ו"בצלם" לישראל. הוא לוקח מקרים ואירועים של מיעוט שולי מקרב החיילים, "ועושה דה-לגיטימציה לישראל כולה". ובכל מקרה, מדובר בשני גופים שהם לא "פלג זעיר". מדובר בגופים שזוכים לתמיכה, ברמה זו או אחרת, של רוב השמאל, והם נתמכים עם הגוף המזוהה ביותר עם השמאל הישראלי – הקרן החדשה לישראל.

בשעה שהשמאל של גרינפלד הפך את שיח הזכויות לשיח אנטי-ישראלי, השמאל של שילון התרכז במאמצי השלום. ביילין ייצג את התקווה הבלתי נלאית של רבים וטובים להשגת המטרה העיקרית של המחנה. השגת שלום. ומכל האישים שצמחו בשמאל, ביילין הוא האיש שלא רק דיבר, אלא היה במוקד העשייה. החל משנת 1987, עם הסכם לונדון, של שמעון פרס והמלך חוסיין, ועד תחילת שנת 2001, עת חזר הליכוד לשלטון – ביילין היה הרוח החיה. הוא לא רק דחף ובישל ותכנן ויזם, כמעט אפשר לומר עליו שהוא האיש שניווט. כך בעמידתו מאחורי הסכם אוסלו, כך בהסכם ביילין-אבו-מאזן, כך בשנת 2000 הדרמטית, שכללה את פסגת קמפ-דיוויד, את הצעת השלום של קלינטון, ומיד לאחריה, בשבועות הבודדים שנותרו עד הבחירות, גם בשיחות טאבה. ביילין הוא האיש שאף פעם לא הרים ידיים. ולמרות זאת, קצת קשה לומר שהשמאל של היום הוא השמאל של ביילין. משום שמנוע הבעירה של ביילין, כפי שכותר שילון, היה ציונות. הוא רצה מדינה עם רוב יהודי. הוא חשש מהפיגוע הזוחל של סיפוח, שמשמעותו מדינה דו-לאומית, שלא תהיה דמוקרטית, לא יהודית ובוודאי לא ליברלית. וכאשר מתבוננים בשמאל שגרינפלד כותבת על פעיליו – זו לא הציונות שבוערת בהם. אצל חלק מהם, ולא מעטים, ציונות הפכה למילה גסה. ימנית. לאומנית. אצל המהדרין גם גזענית וקולוניאליסטית.

במובן הזה, הכישלון של השמאל מצוי בחיבור בין שני הספרים. "תוגת השמאל" עוסק בשמאל של פעם. שמאל שרצה שלום. השמאל הזה מייחס את הכישלון בהשגת שלום לימין. זו טעות. זה לא החיבור הישראלי שהכשיל את מפעל החיים של ביילין. הסרבנות הפלסטינית הכשילה אותו. למעשה, לפי רוב הסקרים, יש רוב לעמדות השמאל, ככל שמדובר בהשגת הסדר שמבוסס על שתי מדינות לשני עמים, ובכלל זה נסיגה מלמעלה מ-90% מהשטחים. וכאשר השמאל נמנע מלהפנות אצבע מאשימה לפלסטינים, ואת כל או רוב האשמה הוא מטיל על ישראל, כלומר על הימין, הוא לא פוגע בימין. הוא פוגע בעצמו. "התרסקות" עוסק בשמאל השני, של היום, שהחליף את דגל השלום בדגל "זכויות אדם". השמאל השני לא מסייע לשמאל הראשון. להפך. הוא מכשיל אותו. משום ש"שיח הזכויות", בניגוד לטענות, לא עוסק רק בביקורת לגיטימית על ישראל ועל הכיבוש. חלקים גדולים מתוכו שוללים את הרעיון הציוני. אלה לא רק הצעירים שהפריעו לשיבת הנהלת מרצ. אלה גם פעילי "לוחמים לשלום", [שמכריזים בגלוי שהם תומכים ב"זכות השיבה"](#). אלה פעילי "שוברים שתיקה", שמסתובבים בעולם ויוצרים את הרושם שישראל מבצעת פשעים ללא הפסקה. כך לא מקרבים את הפיוס. כך הופכים את ישראל למפלצת. כך מחזקים את הסרבנות הפלסטינית. כך מרחיקים את תומכי הפשרה אל זרועות הימין. כך הופכים את השמאל לבלתי רלוונטי.

הנה הטררגדיה: עמוס עוז הוא אחד מאנשי הרוח הבולטים של השמאל. שוב ושוב מביע עוז עמדות נכונות וראויות על הצורך בהיפרדות, בגירושין, גם ללא שלום חם. לא רק אנשי שמאל, אלא גם אנשי מרכז, יכולים להזדהות ולהסכים כמעט על כל מילה. אבל אין עוז אחד. יש שניים. והעוז השני הופך ארגוני שמאל קיצוני, כמו "שוברים שתיקה", לגיבורים שלו. עוז של השלום הוא השמאל של שילון. עוז של שיח הזכויות הוא השמאל של גרינפלד. והוא גם חבר הנהלת "בצלם", ארגון שלפחות אחד מחברי הנהלה שלו חושב שישראל היא מפלצת, ושאחרים בה, כאמור, תומכים ב"זכות השיבה". עוז מייצג את השמאל שסובל מסכיזופרניה. רגל אחת שלו בשמאל הציוני, ורגל שנייה מפלרטטת עם השמאל הפחות ציוני. ונדמה שעוז עצמו, בדואליות שלו, מפריך את הטענה המרכזית נגד גרינפלד, על כך שהיא מתייחסת ל"פלג זעיר" בשמאל. זה לא פלג זעיר. זה עמוס עוז. וזו הבעיה. גרינפלד מצטטת ראיון של חגי סגל עם עמוס שוקן, שבו טען שההבדל בין השמאל הקיצוני לשמאל הציוני הוא שהראשון שואף למדינה אחת, והשני לשתי מדינות. למעשה, עבר זמנה של ההבחנה הזאת. משום שגם אלה שמדברים על שתי מדינות, ולא רק עוז, חשים רגשי נחיתות כלפי השמאל ה"נחוש", ה"נחרץ", שהוא למעשה פחות ציוני או אנטי-ציוני.

ישראל זקוקה לשינוי הגדרות. המחלוקת איננה בין "שמאל" ל"ימין". המחלוקת היא בין המחנה הלאומי-ציוני, שרוצה לראות את ישראל כמדינה יהודית-דמוקרטית, מול קואליציה אנטי-ציונית ולאומנית, שכוללת את אלה שרוצים מדינה דו-לאומית, או מדינת כל אזרחיה, או מדינה אחת גדולה, או "עשיית צדק היסטורי" על ידי הענקת "זכות שיבה". הקואליציה הזאת כוללת את הימין האוונגרדי, שמגשים את "זכות השיבה" היהודית אל תוככי השטחים, את השמאל הלא-ציוני, שגם הוא תומך ב"זכות שיבה", של הפלסטינים, אל תוככי ישראל. בצרפתית יש כינוי לתופעה: "[les extrêmes se touchent](#)". הקצוות נפגשים. ולענייננו, נקודת החיבור שלהם היא התנגדות למדינה יהודית-דמוקרטית.

למרות ששני הספרים עוסקים בכישלון של השמאל הציוני – אין מקום לייאוש. משום שהגדרות חשובות פחות. המהות חשובה יותר. בישראל יש רוב שתומך ברעיון הציוני המרכזי, של מדינה יהודית ודמוקרטית, תוך כדי הפרדות מהפלסטינים. כדי שהרוב הזה יחזור לשלטון יש צורך במנהיגות אחרת. גרינפלד טוענת שהעתידי טמון במנהיגים כמו יאיר לפיד. יכול להיות. מה שחשוב יותר הוא, שבקרב מצביעי מפלגות הימין יש, לפי עוד ועוד סקרים, כעשרה מנדטים של בעלי עמדות יוניות. אפשר להשיג אותם. לדעת כותב שורות אלה זו המשימה הלאומית והפוליטית החשובה ביותר של מערכת הבחירות הקרובה. אבל כדי להשיג אותם, המחנה הקרוי היום שמאל, לפחות השמאל הציוני, צריך לא רק לדבר על חשבון נפש ועל חשיבות הביקורת, אלא להבין שצריך לעשות. שני הספרים, של גרינפלד ושילון, הם התחלה לא רעה. אין צורך לחפש רק היכן הם טועים, ופה ושם הם טועים. צריך לחפש היכן הם צודקים, ופעמים רבות הם אכן צודקים.

בן-דרור ימיני הוא עיתונאי ב"דיעות אחרונות", מרצה במרכז הבינתחומי ומחבר הספר "תעשיית השקרים", על המדיה, האקדמיה, והסכסוך הישראלי-ערבי.